

BARAKE

Smiljan Rozman

Kasarne so zgradili za cesarske Avstrije in pravili so, da so takrat stale sredi polj, samotne, pogreznjene v blato. Toda z leti se je mesto razraslo prav do kasarn in udarilo ob njihove zidove. Čez nekaj let so začeli ljudje zidati tudi na velikem travniku, ki se je raztezal med kasarnami in gozdom, tam, kjer so vojaki vadili s topovi.

Zemlja je bila poceni. Občina je dajala kupcem velike ugodnosti in na nekoč tako pustem zemljišču je raslo iz dneva v dan več novih hiš. To so bile na pol vile, na pol stanovanjske hiše, lepe na oko, z majhnimi, neprijetnimi stanovanji. Zidali so jih upokojenci, železničarji in podjetni uradniki, vsi z željo, da bi z njimi tudi nekaj zaslužili, s tem da bi oddajali stanovanja in sobe za samce.

Pot do novega naselja je vodila mimo kasarn. Tik ob kasarnah ljudje niso želeli zidati (nihče ni vedel zakaj), zato je tisti predel ostal pust in mlada dekleta, ki so hodila v mesto ali pa iz mesta domov, so se vedno bala stražarjev, ki so stali na vogalih kasarniškega plota.

Izvedelo se je namreč, da je neki stražar (ljudje so trdili, da je bil Arnavt) napadel neko dekle. Nihče ni zatrdno vedel, če je bilo to res, toda kljub temu so hodila dekleta mimo kasarn z nemirnim srcem. Potem je začel voziti v vzporedni ulici avtobus in ljudje so se rajе vozili v mesto z njim.

Hiše so rasle kot gobe. Najprej so izkopali veliko, na robovih zakoličeno jamo, potem so z izkopanim gramozom naredili hiši temelje. Gramoza je bilo tam na pretek in prav zaradi tega gramoza je bilo zidanje hiš tako poceni. Ni ga bilo treba voziti iz gramoznih jam za mestom. V jamah, ki so nastale ob zidavi, so se otroci pozimi smučali, poleti pa igrali »raubarje in žandarje«. To je bila najljubša otroška igra v novem naselju.

V novem naselju so stanovali sami znanci. Nekateri so se poznali že prej, iz službe, drugi so se seznanili šele takrat, ko so začeli zidati in si drug od drugega izposojati lopate, samokolnice in čopiče za pleskanje ograje. Bili so zelo prijazni drug z drugim, bili so samozavestni ljudje, ker so dosegli nekaj, o čemer so sanjali že takrat, ko so hodili v vaško šolo ali pa v mojstrovo delavnico. Sezidali so si hišo. Toda ta samozavest ni bila trdna, resnična samozavest, ker jih ni nikoli zapustila bojazen, da bodo nenadoma izgubili vse, kar so s trdom v tako dolgih letih prislužili. Večina teh ljudi je živela z bojaznijo že od rojstva in zdaj jim je ostala več ali manj skrita v njihovi pod-

zavesti in prihajala na dan največkrat ob koncu meseca, ko so nestrpno čakali novo plačo in jedli za večerjo krompir v oblicah ali pa krompirjevo juho. Krompirjeva juha je postala v novem naselju prava narodna jed in prav po tej juhi je novo naselje najprej zaslovelo. Milan, gospodar novo odprtega bifeja, je obesil na vrata veliko ploščo, na kateri je pisalo z nerodnimi črkami: »Juha à la Travnik« 2 Dinarja. Novo naselje so namreč ljudje imenovali Travnik. Nihče ni vedel, kdo je prvi prinesel v naselje recept za to krompirjevo juho. Nekateri so pravili, da vdova Amalija, drugi so spet govorili, da je to nemogoče, ker vdova Amalija sploh ne zna kuhati, in da je bila to gospa Dragica Marilkova, soproga narednika vodnika Marilka. Skratka, juho so začeli kmalu kuhati po vseh mestnih gostilnah, ker je bila dobra in poceni.

Poleg juhe so imeli ljudje v novem naselju še nekaj skupnega; zelo malo veselja, skrbi in dolg. Večina ljudi je zidala na dolg, kar je bilo tudi zelo ugodno.

Vsak dan se je v novem naselju zgodilo kaj novega. Zdaj se je priselil ta zdaj oni lastnik hiše. Za lastniki so se priseljevale stranke. Ob takih prilikah so prišli ljudje k plotovom svojih hiš in opazovali kamion ali vprežni voz, s katerim so pripeljali pohištvo. Po pohištvo so vedeli, koliko je prišlec vreden. Toda le redkokdaj so videli novo ali pa vsaj lepo ohranjeno pohištvo, ker so se doseljevali v ta del mesta le delavci in nepodjetni uradniki, po navadi s kopico otrok. Ti niso prišli do tega, da bi sami zidali hišo, čeprav so imeli tudi oni trden namen, da bodo to nekoč storili, nekoč, ko bodo prišli boljši časi.

Vsa ta priseljevanja so postala tako običajna, da so se ljudje nanja navadili in niso več hodili k plotovom. Zdaj so bili veseli, če je komu zmanjkala iz kurnika kura, ker so vsaj nekaj časa govorili o kaki drugi stvari in ne samo o podnajemnikih, o cenah gradbenega materiala, o parcelah in o obrestih.

Prvič so se ljudje iz predmestja resnično razburili takrat, ko je v podstrešni sobici tretje vile umrl pesnik. Ljudje so ga komaj poznali, ker se je vračal domov zgodaj zjutraj, še preden so hodili ljudje v službo in na trg, ter odhajal v mesto zvečer, ko je bil že mrak in so ljudje sedeli v kuhinjah ob časopisu ali pa ob partiji taroka. Za odrasle je bila to najbolj priljubljena igra novega naselja. Po smrti pesnika so ljudje ugibali, kako to, da je zašel ta človek v njihovo naselje, kjer so živeli sami pošteni ljudje. Nič skupnega ni imel z njimi razen dolga, toda to je bil majhen dolg, komaj vreden omembe. Ta pesnik ni imel družine in ne želje, da bi nekoč zidal hišo. In to so mu zamerili.

Pesnik ni umrl naravne smrti. Ustrelil se je. Tudi to so mu zamerili. Pravili so, da se je ustrelil zaradi dekleta. Temu so se čudili, ker ga niso nikoli videli z nobenim dekletom. Tudi gospodar hiše, železniški uradnik, ki je igral v železničarski godbi tubo, je rekel, da ni imel nikoli nobenega obiska. (Zato so se temu tako čudili). Ustrelil se je tako, da je napolnil cev pištole z vodo, jo nastavil v usta in sprožil. Nikomur drugemu v tistem predmestju ne bi padlo nekaj takega v glavo. Celu upokojenemu šolskemu upravitelju Matiji Dršarju ne, čeprav je v mladosti pisal pesmice, zelo podobne narodnim. Tega ni nihče vedel, nikomur se ni s tem hvalil, ker je imel to za slabost svojih mladih dni. Tudi pesnik, ki se je ubil, je pisal pesmi, največkrat s svinčnikom na zidove svoje podstrešne sobe. Vsak dan po službi je gospodar razkazoval ljudem sobo, pesmice in madež krvi na podu ob stari postelji. Ljudje so buljili v madež, polglasno čitali pesmice in Greta, ki je hodila v peto gimnazijo, je celo nekaj teh pesmi prepisala (naskrivaj, da drugi niso videli). Eno od njih je priobčila tudi v gimnazijskem literarnem glasilu »Plamenčki«. Pod svojim imenom, seveda. Ljudje so čitali pesmi, majali z glavami, skomigali z rameni in hrabрили gospodarja, ki je igral v železničarski godbi tubo in zdaj čepel kot kup nesreče, čeprav je bil ponosen, da je prav on imel na stanovanju edinega umetnika v novem naselju, o katerem so pisali celo časopisi. Čez tri tedne, ko je nekdo iz mesta prepisal vse pesmi, je gospodar na novo pobelil in v sobo je prišel nov podnajemnik, trgovski pomočnik, ki je imel zelo rad dečke med desetim in trinajstim letom.

Takoj ko je bila v novem naselju kakšna hiša pod streho, so jo ogradili s plotom. Nekateri z lesenim, drugi, hrabrejši, z železnim. V vrtove so nasadili sadno drevje in vinsko trto, za katero so postavili brajde, čeprav je bila trta visoka šele meter in čeprav so vedeli, da bodo morali še dolgo čakati, da bo splezala po brajdah. Toda ljudje, ki so zidali hiše v novem naselju, so delali vse načrtno.

Novo naselje je dobilo tudi trgovino z mešanim blagom in bife. Vendar so ljudje le malokdaj zahajali v bife, ker se ni nihče upal pokazati kot prijatelj vina. Varčevanje je bilo v novem naselju najlepša človeška lastnost. Zato so raje pošiljali po vino svoje otroke in jim zabičevali, da ne smejo povedati, čigavi so. Vino so pili doma za zaklenjenimi vrati. V bifeju so sedeli vozniki in znanci gospodarja Milana Trnovška. Ti so bili stari Milanovi gostje. Stanovali so v ulici ob reki, kjer je imel Milan bife, preden se je priselil v novi del mesta. Čeprav je bila ulica ob reki daleč od novega naselja, so radi prihajali v novi bife, ker so se navadili na Milanovo vino in na juho à la Travnik. Včasih je zašel v bife tudi kakšen vojak iz kasarn, toda zelo redko.

ker so bili vojaki navajeni gostilne ob železnici, kjer so točili pristno srbsko slivovko, ki ni bila pristna, prodajali burek in kjer jim je gospodar Milivoje Jovanovič ob nedeljah zaigral na razglašeni harmoniki »Žikino kolo« in »Duni vetre«.

Dolgočasja je bilo kmalu konec. V kasarne je prihajalo vedno več vojakov, oficirji so začeli nositi namesto nerodnih kap s senčniki kape, kakršne so bile v modi v modernih vojskah, in v pekarnah je bilo vedno več koruznega kruha, zmeraj manj belega in ljudje so dobili celo krušne nakaznice, kar je bilo takrat v Evropi zelo moderno. V trgovini novega naselja je vedno pogosteje kaj zmanjkalo.

Nekega dne so vojaki na polju za naseljem izkopali podolgovate rove in postavili na njihove robove protiletalske strojnice.

Potem je prišla vojna. Strojnice na polju so ure bruhale proti letalom, ki so preletavala mesto. Vse to je trajalo le tri dni. Četrty dan zjutraj so bila strojniška gnezda prazna. Prazne so bile tudi kasarne, iz katerih so znosili ljudje iz novega naselja vse, kar je bilo vrednega in nevrednega, po svojih hišah.

Nekaj dni po teh dogodkih je bila v kasarnah že druga vojska, ki je pobirala po hišah iz kasarn prinesene stvari. Takrat so začeli ljudje šele razmišljati, zakaj so prinesli to, zakaj ono, ko pa bi lahko vzeli druge veliko bolj praktične stvari, ki bi jih nujno potrebovali in lažje skrili.

Razburjenje tistih dni se je kmalu utišalo in ljudje so zaživeli spet staro življenje, ki je trajalo do drugega leta vojne, ko so zgradili na polju za naseljem tri lesene barake.

Ljudje novega naselja niso bili vajeni barak. Barake so bile nekaj provizoričnega, nekaj tipično vojnega, prehodnega. Ljudje v vojni niso imeli časa graditi običajnih trdnih hiš, ker je bilo to nepraktično in problematično zaradi bombnih napadov. Barake so bile poceni, lahko jih je bilo sestavljati in razstavljati in seliti iz kraja v kraj, ker ljudje v vojni se več selijo kot v miru, posebno še, če so vojaki. Nihče ni vedel, od kod so prišle tiste tri barake. Ko so prišle v novo naselje, niso bile več nove. Ljudi barake niso preveč razburjale do tistega dne, ko so se v njih naselili vojaki protiletalske baterije in postavili na polje svoje topove. Okoli topov so dvignili zemeljne nasipe in na prvo barako, kjer je bil štab baterije in pisarna, pritrdili sireno za preplah.

Ljudem iz novega naselja so prepovedali prehod čez polje. Čez polje je vodila bližnjica do železniške postaje. Le redko kdaj je šel kdo po bližnjici. Zdaj pa, ko so zvedeli, da ne morejo več hoditi po njej, se jim je zazdelo, da jo nujno potrebujejo in da so jim jo vzeli brez vsake pravice, ker je bila bližnjica le njihova. Toda nihče si ni

upal govoriti o tem z vojaki. Bližnjica je bila prvi nesporazum med barakami in ljudmi novega naselja. Barake so jim vzele nekaj njihovega, neko pravico, ki je bila samoumevna in katere izgube so se ljudje šele zdaj zavedali.

Ljudje so se začeli barak bati, ker se je šepetalo, da bo v tem delu mesta odslej zelo nevarno zaradi barak in protiletalskih topov in da bodo bombniki stresali bombe prav na ta del mesta. Zato so barake zasovražili. Zaradi bližnjice, zaradi strahu, zaradi topov, vojakov in zaradi suhega kapetana, ki se je vsako jutro pripeljal z Opelom k barakam, kjer ga je čakala četa z dežurnim oficirjem.

Kapetanov sluga, ki je bil obenem tudi šofer, je ob prostem času posedal v bifeju pri Milanu in zabavljal čez vojno. To se je takoj zvedelo po vsem naselju. Ljudem je bilo to nerazumljivo, ker je bil šofer edini človek, ki je zabavljal javno. Vsi ostali so zabavljali le doma za zaklenjenimi vrati, tako, kot so prej pili vino, ki ga zdaj ni bilo več toliko kot nekdaj. Zdaj so se izživljali v zabavljanju. Celo tisti, ki so prej zahajali v bife, so se ga, če so videli v njem šoferja, izogibali, ker niso hoteli ničesar slišati. Tja so prišli šele zvečer, potem ko je odpeljal šofer kapetana nazaj v mesto. Takrat so izvedeli od Milana vse, kar je govoril šofer tisti dan. Povečini so bile to izmišljene stvari, skoraj neverjetne, toda tako lepe, da so jih ljudje radi poslušali. Šoferju je bilo ime Johan. Vsi ljudje v predmestju so ga poznali, čeprav ne osebno, in vsi so ga imeli radi. Vedeli so, koliko je star, od kod je doma, koliko ima bratov in sestra. (Imel je le sestro). Tudi to so vedeli, da je bil pred vojno prekupčevalec starih avtomobilov. On ni poznal nikogar. Le gospodarja bifeja Milana Trnovška, ki se je moral pisati zdaj Trnowsček.

Nekega dne je prišla v bife vdova Amalija, ki je izgubila moža mesec dni potem, ko so bila dela pri zidavi njune hiše končana. Vdovi Amaliji je bilo takrat zelo dolgčas in morda je prišla v bife prav zaradi tega, ali pa zaradi kapetanovega šoferja.

Sedla je k desni mizici in rekla gospodarju: »Milan, dva deci belega.«

Šofer je sedel pri levi mizici. (V bifeju so bile samo štiri okrogle mizice in dvanajst stolov). Popil je požirek ter pogledal vdovo Amalijo, ki je vzela iz torbice dozo za puder in se za trenutek pogledala v ogledalce.

Šofer se je tiho zarežal in rekel: »Tudi meni dva deci belega,« čeprav je do takrat pil črno vino.

Vdova Amalija ga je pogledala, spravila dozo v torbico in se nasmehnila.

Milan, gospodar bifeja, je prinesel vsakemu po dva deci. Potem je šel v kuhinjo, ki je bila za bifejem, in rekel ženi: »Nekaj se bo zgodilo. Amalija se bo spoznala z Johanom.«

»A, res?«

»Da.«

Ko se je vrnil v bife, sta sedela šofer Johan in vdova Amalija za isto mizo.

Johan jo je vprašal: »Kaj me res poznate?«

»Res.«

»Čudno, kako to?«

»Vsi ljudje vas poznajo. Vsi ljudje tod okoli.«

»Res.« Šoferju Johanu je postalo nerodno, ker ga poznajo vsi ljudje, ne da bi tudi on poznal nje.

»Če bi bili ostali taki kot vi, bi bilo v redu.«

»Kdo?«

»Vojaki.«

»Večina od njih je v redu,« je rekel Johan. »Bova še dva deci?«

»Lahko,« je na pol sramežljivo rekla vdova Amalija in se za spoznanje primaknila k njemu.

Sedela sta vse do popoldneva, ko je prišel po šoferja Johana vojak in mu rekel, da ga išče kapetan.

Od takrat sta bila šofer Johan in vdova Amalija prijatelja.

Ljudje so govorili, da je šofer Johan s komandantom baterije v sorodu. Drugače si niso mogli razlagati njegovo nemoteno popivanje v bifeju. Toda šofer Johan je po dnevu, ko je spoznal vdovo Amalijo, vedno bolj redko zahajal v bife. Zdaj se je premestil k vdovi Amaliji, ki se je kmalu po tem bahala po ulici z novim krznom. Do takrat je hodila v črnini, čeprav ji je mož umrl že pred dvema letoma. Vsi so bili mnenja, da se je zelo pomladila.

Skoraj vsak dan je bil zračni preplah. Ljudje so se ga navadili. Bombardirali so vedno le središče mesta z mostom in le enkrat je po naključju spustilo letalo bombo, ki je padla na njivo ob gozdu. Lijak, ki je pri tem nastal, je zalila voda in otroci novega naselja so spuščali v njem ladjice.

Če ni bilo nevarnosti, so vojaki baterije poležavali na soncu ali pa pohajkovali po ulicah novega naselja.

Ljudje so govorili: »Naš del mesta, nekoč tako lep, tako miren, je postal kasarna in bife, včasih tako prijeten, vojaška kantina.« Matere so se začele bati za svoje hčere, ker so se spogledovale z vojaki. Ljudje so živeli zaradi barak v nekem čudnem, komaj zaznavnem strahu in napetosti.

Le pri vdovi Amaliji, pri kateri je zdaj stanovalo kozavo dekle, je bilo veselo. Tam je igral gramofon zmeraj isto popevko »Izpod rdeče laterne v St. Paulu« in »Ne jokaj, mamica«. Gramofon je hreščal pozno v noč, in če je utihnil, so ljudje vedeli, da bo preplah, ker so slišali, kako so hiteli vojaki po prazni ulici proti bateriji. Če ni bilo korakov, so vedeli, da je vdova Amalija ugasnila v sobi rdečo luč. Dopoldan je bil pri njej le šofer Johan. Dopoldan tudi ni igral gramofon, ker Johan ni ljubil glasbe. Gramofon se je oglasil šele ob treh, ko so prišli prvi vojaki, tisti, ki so imeli prosto. Johana takrat ni bilo tam, raje je posedal v bifeju. Vojaki so hodili tja zaradi kozavega dekleta, zaradi Amalije, ki še ni bila preveč stara, in zaradi gramofona, ki je dan za dnevno ponavljal »Ne jokaj, mamica«.

Ljudem se je zazdelo, da je postala tudi Amalijina hiša del barak in zato so počasi začeli sovražiti tudi Amalijo. Morda njo bolj kot vojake, ker je dala vojakom na razpolago nekaj, kar so imeli tudi oni sami, hišo in domačnost in morda malo ljubezni. Zbalj so se, da bi nekega dne ne prišli vojaki tudi k njim in rekli: »Tudi vi nam dajte to, kar Amalija. Osamljeni smo, jutri, pojutrišnjem bomo lahko ubiti, zakaj bi nam ne dali tudi vi nekaj ljubezni.«

Z vdovo Amalijo so bili vsi prijazni, ker so vedeli, da je prijateljica kulturbundovca Tomaschitza. Ta ji je prodajal iz svojega vinograda vino.

Skratka, od barak ni imel nihče koristi razen vdove Amalije. Tomaschitza, kozavega dekleta in Grete. Greta je zanosila s podnarednikom Fritzom Reinerjem, preden je ta šel na fronto.

Nihče v predmestju ni vedel, kako se je to zgodilo. Nihče v predmestju ni tega pričakoval, ker je bila Greta pošteno dekle, ki je sovražilo Nemce. Pravili so, da sta se spoznala nekega dne, ko je hotela Greta po bližnjici na postajo in se je zategadelj prerekala s stražarjem. Takrat je prišel zraven podnarednik Fritz Reiner in jo odpeljal na postajo z motorjem. Ljudje ju drugače niso videli skupaj. Sestajala sta se ob robu gozda. V mraku. V gozdu sta imela pod košatim grmom svoj kotiček. Takrat je bila pomlad, v gozdu so dehtele akacije in Fritz je vedno prinesel s sabo v aktovki odejo ter ji pripovedoval, kako težko mu je, ker je sirota brez staršev.

Ljudje so dobivali hote ali nehote vedno več skupnega z barakami. Prišli so celo do tega, da niso mogli več kositi, večerjati, ne da bi se spomnili v svojih pogovorih tudi barak.

Šofer Johan je nekega dne izginil neznano kam, ne da bi se poslovil od Milana Trnowsckha. Kapetana je zdaj vozil droben mož z očali, ki je bil nekoliko podoben svojemu gospodarju. Novi šofer ni

hodil v bife, ne k vdovi Amaliji, kjer je igral gramofon »Ne jokaj, mamica«.

Milan Trnowsček je skušal čim več zaslužiti in je zato zvišal cene vinu. Vojaki se za to niso zmenili, ljudje iz novega naselja pa so negodovali in nekateri ga sploh niso več pozdravljali. Ker pa so Milivoja Jovanoviča, ki je imel gostilno ob železnici, že davno izselili v Srbijo, so bili primorani kupovati vino pri Milanu Trnowsčku, čeprav so govorili, da se je prodal barakam.

Milan Trnowsček je skomigal z rameni in mrmral: »Posel je posel, saj veste, kako je. Težko se dobi v teh časih vino, tudi jaz ga draže kupujem.«

Veliko ljudi iz predmestja je zaradi vojne menjalo poklice. Le železničarji so ostali v službah, ki so jih opravljali pred vojno. Ostali, učitelji, uradniki, delavci, so postali poklicni vojaki ali pa delavci v novozgrajeni tovarni tankov. Tovarno so zgradili blizu novega predmestja. V začetku se ljudje teh novih služb niso mogli navaditi, sčasoma pa so delali za strojem tako, kot da bi bili za njim že dolga leta. V tovarno so hodili pred šesto, vračali pa so se po šesti. To je bilo lahko zjutraj ali pa zvečer, ker so delali v dveh izmenah, ponoči in podnevi. Tisti, ki so delali ponoči, so podnevi spali. Podnevi so bile v predmestju le barake, hiše, vojaki, gospodinje in otroci. Ob preplahih so bile ulice prazne, ker so bile gospodinje v kuhinjah pri svojem delu, vojaki pa pri topovih. Nekateri so sedeli v kletih in zrli v žarnice, ki so medlo trepetale pod stropom. Če so ugasnile, so vedeli, da so spet nekje bombardirali. V začetku so bili po vsakem preplahu začudeni, ker niso bombardirali njihovega mesta. Zaradi topov in barak. Nekateri so bili mnenja, da se topovi in barake iz letal ne vidijo, drugi spet, da jih bodo slej ko prej zasuli z bombami. Letala so počasi polzela čez predmestje proti središču mesta in praznila svoje trebuh nad mostom. Cevi topov pri barakah so poskakovale iznad nasipov, pljuvale granate za bleščečimi letali in lepile okoli njih vataste balončke. Nikoli niso zadeli nobenega letala. Zato je bil komandant baterije po vsakem bombardiranju jezen in se je drl nad vojaki, da se je slišalo prav do glavne ulice novega naselja. Po vsakem bombardiranju so ljudje postajali ob oknih in gledali v dim, ki se je valil iz središča mesta. Potem so počistili steklo razbitih šip. Šipe so razbijali drobci granat. Šip takrat ni bilo dobiti, pa so ljudje namesto njih nabijali na okna lepenko. Z lepenko zabita okna so kot slepa očesa zrla v polje z barakami in tako so si postajale barake in hiše vedno bolj podobne in podobni so si postajali tudi vojaki in ljudje, ker so vedno bolj in bolj mislili eni in drugi na iste ali vsaj podobne stvari.

Vse predmestje, prej znano samo po juhi »à la Travnik«, je postalo znano daleč naokoli po svojih barakah in topovih. Če se je oglašila njihova baterija, so ljudje iz okoliških vasi in drugih delov mesta vedeli, da prihajajo letala z juga in rekli so: »Južna strelja, barake!«

Ljudje iz novega naselja so postali zaradi tega na barake in topove ponosni. Tudi oni so se spremenili v teh letih. Prej tako varčni, preračunljivi, so se začeli zanimati za topove, letala, vojaške čine in vino. Popili so mnogo več vina kot poprej in opazili so, da so se začeli njihovi otroci mnogo prej ljubiti po temnih kotih v poletnih večerih. Mnogo prej kot oni v istih letih. O tem niso dosti razmišljali. Če je kdo vprašal: »Zakaj je tako?« so odvrnili: »Vojna«, ali pa »Barake«. To se je dogajalo velikokrat. Ljudje so začeli barake izenačevati z vojno.

Greta je šla na vas k teti in se vrnila šele čez leto dni s plavolaso deklico, zavito v čipke in odejo. Ljudem je bilo sprva nerodno z njo govoriti, ker je Greta naredila nekaj posebnega in ljudje niso vedeli, kako naj bi se v tem primeru vedli, ker se kaj takega le redko pripeti. Kasneje se jim je zazdelo, da ni Gretin slučaj tako poseben. Vsako nedeljo so prihajali k njej in gledali deklico, ki je ležala v košari na dvorišču.

Otroci so se v tistih dneh igrali »artilnerijo«, tako da so metali v zrak s prahom napolnjene konzervne škatle, ki so puščale za sabo rep prahu. Tisti otroci, ki so se nekoč igrali po jamah »raubarje in žandarje«, so bili zdaj na frontah, v partizanih, nekaj jih je bilo doma bolnih, nekaj pa se jih je potikalo z dekleti po temnih večernih kotih.

Neko jutro so se na lesenih plotovih pojavile tri besede, napisane z velikimi črkami: »Dol z okupatorjem.« Ponekod je pisalo tudi »OF«. Ljudje so teden dni govorili o napisih in gledali skozi priprta okna blokfürerja Marjascha, kako jih je z dvema članoma HJ in svojim slinavim sinom strgal s plotov. Toda zaman. Napisi so ostali, res sicer malo zabrisani, toda še vedno se je dalo lepo prečitati, kaj je pisalo. Tri dni po tistem jutru je hodil po hišah stražmojster Neumann in poizvedoval, če ni morda kdo videl zadnje dni v novem naselju kakšnega tujca. Toda nihče ni že dolgo videl v mestu nobenega tujca razen vojakov, ki so stanovali v barakah in njihovega kapetana, ki se je vozil z Opelom.

Kmalu po tem je raztrgala granata pri tretjem topu šest vojakov, narednika in kapetanovega psa.

Kapetanov šofer je rekel Marjaschu, da je bila to sabotaža.

»Kje, tukaj?«

»Ne, v tovarni.«

»V kateri?«

»Ne vem,« je rekel šofer in si obrisal očala z belim čistim robcem, ki ga je nosil samo zaradi tega v zadnjem žepu uniforme.

Narednika in šest vojakov so pokopali v desnem delu pokopališča, kjer so bili vojaški grobovi iz prve in druge svetovne vojne. Ti zadnji so bili sveži in razlikovali so se od drugih po lesenih križih, na katerih so se v vetru pozibavale čelade kot lonci na ptičjih strašilih.

Ko so bile krste že v grobovih, je četa baterije ustrelila v zrak. Potem so odhiteli nazaj k barakam, ker je popoldan moštvo baterije igralo nogometno tekmo z moštvom pešadijske kasarne. Tekmo je baterija izgubila. Dopoldan je bil pokopan tudi Henri, ki je igral pred tisto nesrečno granato srednjega napadalca in bil najboljši član moštva baterije. Zaradi tega so bili vsi žalostni. Tudi komandant je bil žalosten. Proti večeru se je odpeljal s šoferjem do gozda in sam pokopal svojega psa pod veliko smreko, ki je gledala na reko in mesto.

Ko je nekega dne kapetan potožil blokfürerju Marjaschu, kako mu je hudo za psom, ga je seznanil z nekim prekupčevalcem psov.

Prekupčevalec je vedel za mladega volčjaka. Pogajala sta se dve uri. Kapetan ni bil preveč zahteven, toda vztrajal je na tem, da mora biti rodovnik njegovega psa nemški in ne slovenski. Trgovec ga ni razumel. Vprašal ga je: »Kako spoznate narodnost rodovnika?«

Kapetan je rekel: »Po imenu gospodarjev njegovih prednikov.«

Mož mu je s težavo našel psico s takim rodovnikom in kapetan je bil zadovoljen.

Tiste dni po nesreči je bilo pri vdovi Amaliji tiho. Pravili so, da jo je nesreča hudo prizadela. Henrija je imela mnogo rajši od drugih gostov. Čez teden dni pa se je gramofon spet oglasil in je hreščal do dneva, ko so vojaki razstrelili topovske cevi in zapustili barake. Bife je bil tiste dni prazen. Tudi kapetanovega Opela ni bilo več, ne vojakov ne šoferja in tudi psice z nemškim rodovnikom ne. Milan je tiste dni zelo znižal cene vinu in zelo vljudno pozdravljal mimoidoče. Nenadoma je postalo vse tako tiho, da je postalo ljudem nerodno, ker so bili navajeni na sireno, na mrmranje bombnikov, streljanje topov in lajanje kapetanove psice.

Vojne je bilo konec. Ljudje so se oddahnili in začeli hoditi na mitinge, kjer so plesali, peli in jedli.

Ljudje novega naselja so imeli toliko drugih skrbi, da so na barake pozabili. Lahko bi rekli, da so barake zasedli otroci. Ti so se v njih igrali »partizane in Nemce«. To je bila zdaj najbolj priljubljena otroška igra v novem naselju.

V nočnih urah so obiskovali barake zaljubljeni, tisti, ki so se včasih igrali »artiljerijo«. Posebno, če je bil dež. Med zaljubljeni je veljalo nezapisano pravilo, da nihče ne sme motiti para, ki je že v baraki. V baraki je bilo lahko več parov hkrati. V vsaki sobi po eden. Zelo važno je bilo, kdo je prej prišel, ker v nekaterih sobah ni bilo na lesene stene pritrjenih klopi. Ostalo pohištvo so odpeljali prve dni po osvoboditvi na Ljudsko imovino.

Ljudje so se spomnili barak šele pozimi, ko je primanjkovalo drv. Ponoči so hodili k barakam (kasneje, za zaljubljeni) in nosili domov kurjavo. Zaljubljeni so bili zaradi tega jezni, ker je bilo v barakah vedno manj klopi in celih tal. Nekdo si je celo izpahnil nogo. Pravili so, da je to raznašanje barak barbarstvo. Ljudem, ki so nosili domov kurjavo, se je zdelo, da imajo do te kurjave pravico. Barake so bile njihove. Nekaj let so živele z njimi. Zaradi barak so se morali odreči bližnjice, bifeja. Barake so postale del njihovega naselja, del njih samih. Kurjavo so začeli nositi domov tudi zaradi tega, ker so postajali spet varčni in dobivali spet vedno več starih lastnosti, ki so jih pred vojno že imeli, pa so jih med vojno izgubili. Tudi tarok so spet igrali, tudi samozavestni so bili spet, ker so vedeli, da jim ne more več noben bombnik zrušiti hiše. Spet so postali popolni lastniki, s samozavestjo, ki je bila pobarvana s trohico bojazni.

Topovi so še zmeraj stali na polju in molili iznad nasipov razcvetene cevi. Če so se otroci naveličali barak, so plezali po topovih.

Nekega dne se je vrnila k barakam kapetanova psica. Sprva je ljudje niso spoznali, toda ko jo je Greta pogledala od blizu, je rekla: »To je kapetanova psica.«

»Res je,« so rekli ljudje.

Spoznali so jo, ker je imela pod vratom belo liso, kar je pri volčjakih velika redkost.

Še bolj pa so bili razburjeni, ko so zvedeli, da je pod prvo barako skotila mladiče. Mladiči so po mrzlih nočeh cvilili in psica Truda (tako ji je bilo ime) je sedela pred barako in tulila v mesec. Ko je zatulila, so se oglasili vsi psi v novem naselju. Zaradi tega jo je hotel neke noči miličnik Drago Trdnik ustreliti. Psica se je skrila pod barako. Drugi dan si je premislil. Vedel je, da ga bodo ljudje obsojali, ker je imela mladiče. Sklenil je, da bo vprašal za mnenje partijskega sekretarja celice Matijo Tržana. Kasneje pa se je tudi on privadil tuljenju psice Trude in cviljenju njenih mladičev.

Ljudje so se čudili tuljenju psice, potem pa so se domislili, da morda psica tuli zaradi lakote. Od tistega dne so ji začeli prinašati star kruh in druge ostanke in jih metali v ponev, ki jo je nekdo po-

stavil pred barako. Psica Truda res ni več tulila. Kasneje je včasih pripeljala svojih pet mladičev na sonce pred barako. Mladiči so bili debeli, s puhasto dlako in se valjali po tleh kot majhni medvedki. Neka dne pa so ji otroci mladiče pobrali in jih raznesli po svojih domovih. Psica je spet tulila v noč, tavalala po ulicah s spuščnim gobcem in cvilila pred hišami, v katerih so bili mladiči. Tri dni je tulila in tavalala po ulicah, četrti dan pa je izginila.

Rajonska sekretarka Marija Madrinjak je rekla, da je to v redu, ker bi drugače morali poklicati nekoga, da bi jo ustrelil zaradi stekline.

Spomladi so prišli delavci »Odpada«, naložili ostanke topov na kamione in jih odpeljali. Nasipe so poravnali ljudje ob nedeljah na udarniškem delu.

Na pol razdrte barake so zrle v polje, kjer so bili nekoč topovi in kjer je zdaj raslo žito. Otroci so žalovali za topovi in polje se jim je zdelo zdaj, ko ni bilo več topov, pusto in žalostno. Oni so poznali le polje s topovi in nerazumljivo se jim je zdelo, da je tudi pred vojno raslo na polju žito.

Kozavega dekleta ni bilo več pri vdovi Amaliji. Zbežala je čez mejo. Tudi gramofona ni bilo. Vdova Amalija ga je prodala Prekmurcu, ki je hodil po hišah in prekupčeval z mastjo, slanino, oblekami in čevlji. Prodala mu je gramofon z obema ploščama za tri kilograme masti, v kateri je bilo nekaj zmletega krompirja, za kilogram slanine in dva litra žganja.

Amaliji je bilo dolgčas. Ure in ure je presedela v bifeju ter gledala na ulico, po kateri so zjutraj korakali mimo vojaki in peli zmeraj isto enolično pesem z orientalskim prizvokom. Ostala je v bifeju do poldneva, ko so se vračali prašni, utrujeni z isto pesmijo na ustih v kasarno. Potem je vstala, plačala in odšla brez besede domov.

Gotovo bi ljudje barake raznesli po hišah, če se ne bi spomnila rajonska sekretarka Marija Madrinjak, da bi lahko iz treh na pol porušenih barak naredili eno, v kateri bi prirejali sestanke, recitacijske večere in dedka Mraza. Mislila je tudi na to, da bo imela v baraki pisarno, kjer bo razdeljevala krušne karte. Iz treh na pol razpadlih barak so naredili eno. V tej so ljudje prirejali sestanke in luč je v njej svetila pozno v noč.

Za barako je skrbel upokojenec Deran. Deran je stanoval z ženo v zadnji sobi barake. Okoli barake je posadil rože. Pred barako je naredil iz kamnov veliko peterokrako zvezdo. Kamne je premazal z apnom. Tri dni je drobil staro opeko in napolnil notranjost zvezde z rdečim peskom. Iz sredine zvezde se je dvigal drog, na katerem je

ob praznikih plapolala zastava. Cvetje, ki je raslo okoli barake, je dajal organizacijam, da so lahko z njim pričakale vidnejše politične delavce in umetnike.

Nekega dne so imeli v baraki tudi literarni večer. Ljudje novega naselja so bili zaradi tega ponosni in pravili so, da bi se pred vojno nihče ne spomnil priti k njim s tako lepim sporedom. Spomnili so se tudi pesnika, ki se je ubil v podstrešni sobici. Gospodar tiste sobe, ki je bil zdaj že upokojenec in ni več igral tube, je na zakuski razlagal prisotnim literatom, da mu je bil umrli pesnik kot sin. Povedal jim je tudi, da je pisal pesmi s svinčnikom na zid. Bilo mu je zelo žal, da je pobelil sobo in venomer je ponavljal: »Na zid je pisal s svinčnikom, na zid, si lahko mislite?«

Pesnik, ki je sedel na njegovi desni strani, je rekel: »Res, interesantno,« čeprav ni o tem prav nič razmišljal, in pisatelj na desni, ki so se mu vzbudile znanstveno raziskovalne ambicije, je rekel: »Kakšna škoda, res.«

Gospodar se je ob enih ponoči tako razvnel, da je začel rotiti vso družbo, naj bi šla z njim v sobo, kjer se je ubil nesrečni mladi talent. Pisatelj-znanstvenik je venomer ponavljal: »Kakšna škoda, res.«

Gospodar ga je trepljal po ramenu in tolažil: »Nič, nič, strgali bomo omet, strgali.«

Ob treh ponoči so z gospodarjem prikolovratili pred sobo, kjer je zdaj spala gospodarjeva sedemnajstletna hčerka. Nenadoma se je znašla, zavita v domačo haljo, pred umetniki in oče jo je predstavil vsem literatom, katere je do tistega dne poznala samo s kulturne strani mestnih časopisov. Potem je zbežala v spalnico k materi. Vrnila se je kasneje, lepo počesana, kasneje, ko so strgali z žepnimi nožički s sten omet in skušali prečitati na steno nakracane pesmi. Pesnik z dolgimi lasmi, ki je drugače hodil v osmo gimnazijo, je opustil strganje ometa in se zmenil z gospodarjevo hčerko za sestanek pred kinom.

Od ostalih dveh barak so ostali le cementni temelji z vdolbinami, kjer so bila nekoč stranišča. Na temelju prve barake je Deran vdolbine zravnal s cementom. Tam so igrali otroci hokej.

Otroci niso bili zadovoljni, da so porušili barake, ker se niso imeli več kje skrivati. Tudi zaljubljeni ne, ker se niso mogli imeti v dežju radi. Zmeraj kadar so hodili prižeti mimo razsvetljene barake, kjer so ljudje poslušali predavanja o »Pariški komuni«, so pravili: »Škoda, da ni več ostalih barak, kako so jih le mogli podreti.«

Gretina punčka je že shodila in se igrala z ostalimi otroki pred barako. Tam kjer jim je upokojenec Deran naredil gugalnico. Greta pa je bila v službi pri podjetju »Miza«.

Še nekaj je ostalo od barak. Velika, diletantsko naslikana slika barak in topov, ki jo je bil naslikal Henri in podaril vdovi Amaliji za spomin, dan preden ga je z ostalimi petimi tovariši, narednikom in kapetanovim psom ubila granata pri tretjem topu. Slika je bila obešena v sobi, kjer je bila nekoč rdeča luč in gramofon s ploščama »Izpod rdeče laterne v St. Paulu« in »Ne jokaj, mamica«. V spodnjem kotu okvira pa je bila zataknjena Henrijeva slika z nasmejanim obrazom in vojaško kapo, pomaknjeno na desno, tako da so se videli kodri. Po neki komisiji, ki je pregledovala stanovanje, pa je Amalija sliko spravila v predal k ostalim slikam in spominčkom. Imela je zelo rada slike ljudi v uniformah. To ji je ostalo še od takrat, ko je bila stara šestnajst let in bila zaljubljena v kadeta Mrvičarja.

Upokojenec Deran je še vedno sadil in zalival okoli barake rože. Sestankov ni bilo več toliko kot prva povojna leta. Neke zime je sneg zrušil nad pisarno streho barake. Drugi dan so streho za silo popravili.

Ljudje so stali pred barako in s strahom gledali delavca, ki je zabijal v streho nove deske. Prvič so se začeli zavedati, da baraka ne bo večno pri njih, da jo bodo gotovo razrušili, če se ne bo razrušila sama. Tisto zimo je bilo v baraki več zabav kot prejšnja leta. Zdelo se je, kot da se ljudje zavedajo, da jo bodo kmalu porušili in da hočejo zaradi tega izkoristiti vsako priložnost, da so z njo skupaj.

Nekega dne so ljudje zaslišali pod barako cviljenje. Z začudenjem so ugotovili, da se je Truda vrnila. Deran jo je hranil in tudi hišico ji je zbil iz starega zaboja. Dovolj veliko zanjo in za mladiče. Truda je posedala pred hišico in se igrala s tremi mladiči, ki so bili na pol ptičarji, na pol volčjaki. Ljudje iz naselja so vedeli, da se je psica spečala s Heresom, lepim starim ptičarjem, ki je pred vojno na tekmovaljih odnesel dve zlati kolajni. Deran je skrbno pazil na mladiče, da bi jih ne pobrali otroci.

Baraka je stala do poletja. Derana so preselili v hišico na otroškem igrišču, kamor je odnesel tudi pasjo hišico z mladiči.

Barako so podirali teden dni. Ljudje iz novega naselja so postajali okoli barake in opazovali delavce. Zdaj so spet delali v starih predvojnih službah, nekateri v mnogo boljših, drugi pa so bili že upokojeni. Komaj so čakali tiste dni, kdaj bo ura dve, da bodo odhiteli proti domu in spet opazovali, kako rušijo barako. Če so se srečali na poti proti predmestju, so vpraševali drug drugega: »Kaj mislite, kje so danes?«

»Morda že pri tretjem stebri.«

»Hitro delajo, le zakaj se jim tako mudi?«

»Res ne vem, pravijo, da bodo tam zidali.«

Na hitrico so zmetali vase juho »à la Travnik« in odhiteli k baraki. Tam so opazovali rušenje barake do večera. Tudi psica Truda je bila vsak dan tam. Nekega dne jo je oplazilo bruno, da je obležala med deskami. Deran jo je nesel k veterinarju. Toda zaman. Psica je ponoči poginila. Drugi dan jo je Deran pokopal. Enega mladiča je obdržal zase, drugega je dal mizarju Drgancu in tretjega Dežmanu, ki je bil uradnik v okraju. Čez sedem dni so barako podrli. Deske so odpeljali na gradbišče elektrarne.

Vsem ljudem je bilo žal barak. Čeprav niso več premišljevali o njih, so se spomnili nanje ob lajanju psa, ob tovarniški sireni, ob hreščanju gramofona. Sestanke so imeli zdaj v gostilni, ki je bila precej oddaljena od naselja.

Na mestu, kjer so nekoč stale barake, so zgradili tri stanovanjske bloke. Ljudje so imenovali tisti kraj še zmeraj tako, kot če bi še stale barake. Če je šel kdo na polje ali v bloke, je rekel: »Grem k barakam.« Ime je ostalo in tudi bife Milana Trnovška, kjer so zdaj posedali vojaki iz bližnje kasarne in kjer je neko soboto šepetala vdova Amalija vodniku Raduloviču iz Aleksinca, da ga bo peljala, če bo priden, domov in mu pokazala lepo sliko barak in topov, ki so nekoč stali na mestu, kjer se zdaj dvigajo bloki.

SAMOTA

Matej Bor

Nikjer nikogar.
In vendar
koliko ljudi
hodi po meni.
Od njihovih glasov
odmeva moja samota,
od njihovih
usod
so izhojene njene steze.
Vse do zadnje,
do tiste,
kamor bi smela stopiti
ena sama noga,
bosa noga tišine.